

STOÏCIJEN

In de huidige haast doorgesloten consumptiemaatschappij lijkt het begrip *stoïcijn*s huiveringwekkend. En toch. Het stoïcisme krijgt, misschien als tegenreactie, stijgende belangstelling. Het waren de oude Grieken die deze stroming introduceerden die verder door de Romeinen werd gecultiveerd en o.m. de Vlaamse humanist Justus Lipsius inspireerde. We gaan de ontwikkeling van het stoïcisme na en staan vooral stil bij een van de grootste onder hen m.n. Seneca, leermeester van keizer Nero. Onder diens druk moest Seneca zichzelf doden. Geen getreur. Er bestaat zoiets als filosofisch sterven, ooit door Socrates geïntroduceerd. Wat dat betekent lichten we toe aan de hand van het Senecafragment uit de opera *De kroning van Poppea* (Monteverdi) waar de centrale stoïcijnse houding (*apatheia*) beeldend duidelijk wordt...

De antieke Grieken hebben voor het eerst een aantal stromingen geïntroduceerd, nogal flink gebaseerd op de filosofe van Socrates/Plato. Deze stromingen worden later door de Romeinen, dan wel *mutatis mutandis*, overgenomen. De Romeinen waren niet zo zuiver theoretisch filosofisch ingesteld dan de Grieken maar eerder praktisch ingesteld (dagelijkse leefregels over het juiste handelen).

Door de veroveringen van Alexander de Grote (356-323) ook verspreiding naar het Oosten en een zekere vermenging van Oosterse gedachtegoed (= ± Hellenistische cultuur: eerdere Griekse stadsstaat ontwikkelde richting kosmopolitisch, wereldburger). De Hellenistische periode eindigde zowat begin onze jaartelling maar haar invloed verre van!

Uiteindelijk hebben deze scholen zowat een 1000 jaar geschiedenis gemaakt: te beginnen met Socrates (500 v X) en eindigend in 529 na X op bevel van keizer Justinianus die zijn christelijk rijk wilde zuiveren van niet-christelijke filosofie. Daardoor kwam de Grieks-Romeinse Oudheid zowat weer 1000 jaar onder de hoede van het christendom om daarna weer (als een foenix?) te herrijzen of tenminste volop cq. gaandeweg, maar toch erg wisselend, terug in de belangstelling te komen.

- Plato: Academie gaat ca. 300 v X van sceptische filosofie
- Aristoteles peripatetische school tot ca. 200 n X (wetenschappelijk gericht)
- Sceptici: vanuit Plato's Academie rond 300 vr X opgericht tot 529 na X
- Neoplatonisme v.a. ca. 2^e n X; Plotinus (205-270) en emanatietheorie
- Cynici: schaamteloosheid (anaideia): volg de gebruiken niet van de samenleving, maar eerder de natuur; je moet lef hebben! Diogenes (404-323), Crates en vrouw Hipparchia! *Hipparchia the Cynic Philosopher* [History in an Hour](#)

De hierboven genoemde scholen waren eerder elitair, dus voor een bepaalde intellectuele bovenlaag. De hieronder ↓ genoemde scholen waren bestemd voor iedereen. Nadruk ligt op dagdagelijkse goede manier van leven (ars vitae), dus heel praktisch en erg aansprekend voor de gewone man en vrouw, rijk of arm, vrij of slaaf. Haast elke voldoende grote stad had een epicuristische en/of stoïcijnse school waar men makkelijk terecht kon voor allerlei leringen zoals:

- Ars Vitae (levenskunst)
- cura sui (zorg voor zichzelf)
- vita activa (gericht op de maatschappij, actief burgerschap)
- vita contemplativa (meer individueel gericht)
- autonomie
- ataraxia (epicurisme): zorgeloosheid, gemoedsrust geneesmiddel: atarax!
- apatheia (stoïcijns), ongedaanheid, onverstoorbaarheid, aanvaarding, onthechting
- praemeditatio (je je nood-lot op voorhand voorstellen)
- autarkia (innerlijke vrijheid)
- sympatheia (verbondenheid)
- eudaimonia (goede-demon /geluk)
-

met als geïdealiseerd uitgangspunt: het leven zit vol van kwellingen, onrust, angst en een niet te voorzien (nood)lot; daar gaan we ons zo min als mogelijk afhankelijk van maken want dan komen we terecht in een straatje van ellende zonder einde; nee: we gaan ons proberen immuun (? pretentius) te maken voor het lot en ons oefenen hierin. Hierbij speelt ook een rol dat de wereld groter werd en in die grootschaligheid de mens meer op zichzelf wordt teruggeworpen.

Epicuristen

meest nadrukkelijk antigodsdienstige richting in de antieke wijsbegeerte

[Epicurisme - Wikipedia](#)

[Epicuristen en Stoïcijnen . - Maieutiek](#) groot docu!

Stoïcijnen: 5 eeuwen lang wellicht de belangrijkste filosofische stroming van de klassieke oudheid; men onderscheidt een drietal perioden;

Vroeg stoïcische filosofen:

1. De oude stoïcijnen: Zeno, Cleanthes en Chrysippus
Zeno van Citium (334-262): stichter ca. 300 v X; geen geschriften bewaard gebleven, ook niet van andere vroeg filosofen; start Stoa erg zedelijk, serieus en onberispelijk; zou later, ook in de leer, enigszins veranderen;

[Stoa - Wikipedia](#) mooie toelichting en chronologisch goed

[Zeno van Citium - Wikipedia](#)

[Zeno of Citium - Wikiquote](#)

Cleanthes [Aristarchus van Samos - Wikipedia](#) i.v.m heliocentrisch wereldbeeld

[Chrysippus - Wikiquote](#)

2. De midden-Stoa: Panaetius en Poseidonius
Panaetius (185-109): stort zich, na eerst beïnvloed door Academie en Peripatetische School, op het stoïcisme. Hij oreert met redelijk succes in het toenmalige Rome en introduceert aldus aldaar bij de Romeinen het stoïcisme.
Poseidonius (135-51): veelzijdig wetenschapper, nog meer succes bij de Romeinen. Beiden, door hun vele reizen, verzachten het stoïcisme. Deugd is niet voldoende, gezondheid en wat geld spelen ook een rol. Ook laten ze het weleer sterke materialisme wat varen en gaan meer een religieuze richting op.

[Panaetius van Rodos - Wikipedia](#)

[Panaetius - Stilus en lijst van namen](#)

[Posidonius - Wikipedia](#)

3. De neo-stoïcijnen of Romeinse stoïcijnen, zuiver Italiaans:
Bloeiperiode: 1^e en 2^e eeuw na X: Seneca (edelman), Epictetus (slaaf), Marcus Aurelius (keizer)

- Seneca (4 v-65 n): *brieven aan Lucilius*;
advocaat, politicus, leraar van Nero: allemaal delicate posities; verplicht tot zelfdoding; beeld van Seneca erg positief maar wordt toch in vraag gesteld: het was uiteindelijk altijd schipperen en vermoedelijk pas laatste jaren, toen hij zich terugtrok, stoïcijnse filosoof geweest en geschriften geschreven;

[Seneca](#) leven, opsomming brieven en werken

[Seneca: Brieven aan Lucilius: Brief 7 - Kox Kollum en klassieken](#) massaspelen

[Seneca: Brieven aan Lucilius: Brief 28 - Kox Kollum en klassieken](#) reizen

[Seneca: Brieven aan Lucilius: Brief 47 - Kox Kollum en klassieken](#) status slaven

- Epictetus (50-135): *Encheiridion*: zedenkundig handboekje: direct praktisch bruikbaar en door Augustinus e.a. erg geapprecieerd wegens o.m. zijn godsvrucht; aantekeningen door leerling; zoals zoveel andere slaven al gewend aan onthechting = apatheia; veel anekdotiek; studies betaald door baas; na vrijlating begonnen met preken en had de

keizers Domitianus, Hadrianus en de generaal Arrianus als leerling (die overigens de boeken schreef over Epictetus, vgl. verhouding Socrates – Plato) .

- *wanneer je naar een badhuis gaat, moet je niet protesteren wanneer iemand je natspat. Je weet dat er in die plaatsen altijd mensen zijn die schreeuwen, stelen, of duwen; en zo is het ook in het leven;*
- *altijd bezig zijn met je lichaam te verzorgen is een teken van bekrompen inborst;*
- *aangaande onaangenaam verschijnsel: het is slechts de verbeelding en helemaal niet de zaak zelf;*
- *aangaande de dood: het is de mening dat de dood vreesaanjagend zou zijn die juist angstwekkend is; (onderstreping red.)*

[encheiridion - epictetus - Ars Floreat NL](#), vertaald

[Epictetus | Stoicism and the Art of Happiness E](#), en onderwijsfilmje over de actualiteit van het stoïcisme

[Citaten.net citaten, quotes, uitspraken en wijsheden van Epictetus](#)

- Marcus Aurelius (121-180) ook filosoof keizer (161-180) genoemd; al v.a. 12 jaar stoïcijn: slaapt op grond; opgeleid tot keizer en kende 17 leraren; om 40 jr keizer en wilde vreedzaam zo goed mogelijk doen, maar ... ontrouw vrouw, moest oorlogen voeren;
 - *alles wat gebeurt, gebeurt terecht;*
 - *O, hoe snel, in een ogenblik, verdwijnen alle dingen, de lichamen in de ruimte en de herinnering ervan in de tijd: melancholiek pessimisme over de vluchtigheid van het leven, dus vooral strenge moraal behouden van het stoïcisme; einde van het stoïcisme en Griekse denken wegens opkomst christendom.*

[Marcus Aurelius - Wikipedia](#) met beroemd enig overgebleven ruitersstandbeeld

[Marcus Aurelius - Wikipedia, the free encyclopedia](#) afbeeldingen ++

[Marcus Aurelius - Citaten.net](#)

[Marcus Aurelius - Overpeinzingen - Geestkunde](#)

[Marcus Aurelius - Overpeinzingen - Ars Floreat](#) volledig NL vertaald!

[Ta eis heauton - Wikipedia](#)

WERELD/KOSMOSBEELD stoïcijnen:

- materialistisch, monistisch: 1 wereld (eenheid schepping) en materieel
- kosmos en wereld zijn goddelijk, echter geen dualisme; dus immanent en niet transcendent; goddelijke ratio werkt binnen de wereld
- de kosmos is bezielde wezen dus begiftigd met rede en bewustzijn
- God, natuur en rede zijn één, dus en niet of; ± pantheïsme (Spinoza)
- kosmos/natuur inherent goed (zoekt naar waarheid en wil die vervolgens dienen) en harmonieus geordend door goddelijke voorzienigheid
- deterministisch: alles causaal bepaald, noodzakelijk en onvermijdelijk: dus geen autonomie of vrije wil; vrij ben je pas als je noodzakelijkheid erkent en er naar leeft
- zienswijze dood: geen boven- of onderwereld; wel overgang van de ene naar de andere

toestand; wel verdwijnen van bewustzijn en individu maar opgaan in de alomvattende kosmos in een andere bestaanswijze: dus maak je niet druk of doe niet dramatisch als je sterft (wel wat magertjes uitgevallen als je vergelijkt met christendom)

Stoïcijnen ↓	Onderwerp ↓	Epicuristen ↓
Ja, het Goede	harmonie kosmos	nee, chaos
ja, immanent, bezielde	goddelijk logos	nee, geen transcendentie / imman.
ja “	universele rede	nee, op zichzelf teruggeworpen
ja, toeval bestaat niet	determinatie	ja + toeval: clinamen
ja	noodzakelijkheid	nee
ja, zie natuur; einddoel	doel / zin	nee
ja	onsterfelijkheid	nee
zoek jouw plaats	leerstelling	zoek geluk/genot, vermijd pijn
carpe diem		matigheid, duurzaamheid
volledige zelfbeheersing		emotie kan
zekere onthechting		verstandig genot
IN, niet buiten: verbonden	inbreng samenleving	leef verborgen
in functie van plicht	wijsheid	in functie van genot
matig/beperkt: behoudend!	relatie verhoudingen	in commune best sterk
∞ deelbaar (Democritus)	materie	nee (Heraclitus)
een enkele en eindig	bestaan werelden	∞ werelden
geen leegte	aangaande leegte	omhelzen leegte

SCHEPPINGSBEELD: in het begin was er alleen god en daaruit lucht, water, aarde. Alles heeft zich totaal vermengd gezien de oneindige deelbaarheid van lichamen. De wereld is helemaal materie, inclusief god en de ziel. Alleen kwalitatieve niveauverschillen. Goddelijke materie is een soort eeuwig vuur = hoogste niveau; ziel is warme adem. De Stoïsche god maakt deel uit van het universum. Hij is overal, dan eens intelligentie, dan weer ziel, dan weer natuur. Stoïcijnen zijn in die zin de eerste pantheïsten.

Alles is gedetermineerd door het Goede. De natuur weet waar ze naar toe moet. De logos, als aangeboren ratio van de natuur, handelt gericht, niet zomaar (zoals bij Heraclitus) maar streeft ernaar het universum naar een graad van perfectie te brengen. De mens kan het best naar deze natuur luisteren, haar volgen is een ‘plicht’. Alhoewel stoïcijnen materialisme aanhangen komt om de hoek toch een zekere ethiek kijken, enigszins moraliserend en zodoende een tikkeltje religieuzer neigend.

De gevaarlijkste emoties zijn genot, pijn, verlangen en angst. Dwaas is diegene die zich laat beheersen door deze emoties. De wijze daarentegen kent alleen maar geluk in alle omstandigheden. Je kan hem kwaad doen, folteren, beledigen, ziek maken, doden maar nooit zijn ziel veranderen! De wijze heeft geen behoeften en heerst dus over zichzelf. Medelijden kent hij niet, dat beschouwt hij als een gebrek. Je hoeft niemand te vergeven maar rechtvaardige strengheid nastreven. Geen zwakte dus (Nietzsche).

Het stoïcisme heeft ongetwijfeld het christendom beïnvloed. De nadruk op de ratio/logos boven de emoties en het lichaam werd wel steeds verschillend ingevuld maar sprak het christendom zeker aan. Ook het oefenen in zelfonderzoek is te herkennen in het christelijk zelfonderzoek door geestelijke oefeningen. Uiteraard kon het christendom zich niet vinden in een immanente goddelijkheid.

In de 17^e eeuw was er een vernieuwde belangstelling voor het stoïcisme, m.n. voor Seneca. In Rubens' tuin is er (nu nog steeds) een borstbeeld van Seneca. Ook de humanist Justus Lipsius was een aanhanger van Seneca. Hij vertaalde sommige werken.

Voor de huidige tijd heeft het stoïcisme ook een aantal beperkingen. Vooral t.a.v. van relatievorming. Wij hechten belang aan diepe waardevolle relaties. De onthechtende stoïcijn past daar wel voor op. Misschien is het stoïcisme een moraal voor slechte tijden en die zijn we wat ontgroeid? Aan de andere kant pleit het stoïcisme erg veel voor autonomie in verbondenheid. Dus actieve participatie in de maatschappij en niet het capsulair cocoonen van de huidige Westerse samenleving (eerder epicuristisch). Ook hun moraal en manier van leven (levenskunst) maakt de laatste jaren enige opgang tegen de al te dikke-ikken (autonomie alleen). Het is tijd om te zoeken naar meer evenwicht. En daar leveren de stoïcijnen heel wat literatuur voor.

JUSTIUS LIPSIUS (1547 Overijse - 1606 Leuven?)

- Amiticia
- Correspondentia
- Filologie
- Politieke filosofie
- Neo- stoïcische / Romeinse stoa
- Neutraal in religiestrijd
- Morele training
- Stoïcische deugden
- Vriendendiensten
- Onpartijdigheid / omzichtig laveren
- Verdeling presentexemplaren
- Contubernium
- Aanbevelingsbrieven
- Enz. enz.
-

Stoïcijnen nu?

Koning Boudewijn: abortuskwestie; horloge

Moeder Theresa: zorg en zorg

strengere echte christenen: geboren om te lijden ↔ euthanasie

Marxisten: rechtvaardigheid voor iedereen

Boeddhisten: Dalai Lama

Mensenrechten!

Peter Paul Rubens, de vier filosofen

